PAKOLAISNEUVONTA

Lakivaliokunnalle 24.10.2023

Asia: HE 33/2023 vp
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Pakolaisneuvonta ry:n lausunto

Pakolaisneuvonta kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

Pakolaisneuvonta ry kannattaa esitystä, jossa lainsäädäntöä muutetaan niin, että laki mahdollistaa isyyden selvittämisen ohella myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai asiakirjanäytön luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Esitys vahvistaa etenkin mahdollisuutta selvittää äitiys ja vanhemmuus tilanteessa, jossa lapsen syntymään liittyvät olosuhteet ovat epäselvät tai tätä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen lapsen perheestä johtumattomasta syystä; perheelle on esimerkiksi myönnetty kansainvälistä suojelua tai he ovat kotoisin valtiosta, josta ei ole mahdollista Digi- ja väestötietoviraston (DVV) mukaan saada asiakirjoja. Esitettyjen lainmuutosten on arvioitu edistävän etenkin maahanmuuttaja -ja pakolaislasten sekä heidän perheidensä yhdenvertaisuutta.

Pakolaisneuvonta ry kannattaa esitettyjä lainmuutoksia, joiden tavoite on vahvistaa lapsen oikeuksia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, mutta katsoo, että lakiesitys jättää vielä viranomaisille paikoitellen tarpeettomasti harkintavaltaa.

1. Äitiyden selvittäminen

Pakolaiseuvonta kiinnittää huomiota siihen, että vaikka esitetyt lainmuutokset mahdollistavat äitiyden selvittämisen, ne eivät velvoita viranomaisia selvittämään synnyttäneen äidin äitiyttä aina, kun selvittäminen olisi lapsen edun mukaista. Esityksessä todetaankin esimerkiksi, että sen "*tarkoituksena ei ole antaa Digi- ja väestötietovirastolle (DVV) ilmoitusvelvollisuutta kaikista lapsista, joille ei ole vahvistettu synnyttänyttä äitiä, koska käytännön elämään liittyvät vaikeudet eivät liity kaikkiin perhetilanteisiin ja toisaalta osa perheistä pystyy halutessaan hankkimaan tarvittavan asiakirjanäytön itse DVV:n käyttöön siten, ettei lastenvalvojan apua tarvita. Esityksen mukaan lakimuutosten tarkoituksena on tarjota viranomaisille mahdollisuus toimia niissä tilanteissa, joissa se on aidosti ja kohtuusnäkökohdat huomioon ottaen tarpeen.*"

Esityksen mukaan lähtökohtana edelleen on, että perhe pyrkii hankkimaan tarpeelliset asiakirjat väestötietolain 19 §:n osoittamalla tavalla, jotta synnyttäneen äidin oikeusgeneettiseen selvittämiseen ei olisi tarvetta turvautua." Lakiesitys ei edelleenkään velvoita viranomaisia selvittämään äitiyttä oikeusgeneettisesti tilanteissa, joissa virnomaiset edellyttävät asiakirjojen hankintaa esimerkiksi perheeltä, joka on hakenut, mutta joka ei ole saanut kansainvälistä suojelua ja jonka kohdalla (väestötietolain 19 § 3 momentin) mahdottomuusedellytys ei täyty.

Pakolaisneuvonta katsoo, että arvioitaessa sitä, milloin äitiyden oikeusgeneettinen selvittäminen on tarpeen, tulee ottaa huomioon mahdollisimman laajasti lapsen ja hänen perheensä kotimaan tilanne ja olosuhteet – esimerkiksi arvioitaessa mahdottomuusedellytystä. Kynnys äitiyden oikeusgeneettiseen selvittämiseen tulisi olla riittävän matala, jotta osa lapsista ei jää ilman merkintää huoltajasta ja siitä johtuvia oikeuksia sen vuoksi, että perheellä ei tosiasiassa esimerkiksi ole resursseja tai mahdollisuutta hankkia kotimaastaan riittäviä asiakirjoja.

2. Vanhemmuuden vahvistaminen DVV:ssa, kohtuuttomuuden arviointi

Esityksessä vanhemmuuslain 29 §:ää, joka koskee digi- ja väestötietoviraston (DVV) toimivaltaa vahvistaa vanhemmuus, ehdotetaan muutettavaksi siten, että DVV:lla olisi jatkossa toimivalta vahvistaa myös synnyttäneen äidin äitiys, jos äitiys on selvitetty lain 2 luvussa tarkoitetulla tavalla (eli on tehty oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus) eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen äiti. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon isyyden vahvistamisen lisäksi myös synnyttäneen äidin selvittämistä koskevat tilanteet. Ehdotetun 2 momentin mukaan: "Vanhemmuus voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus osoittavat vanhemmuuden."

Esityksen mukaan DVV:lla on jatkossakin harkintavaltaa esimerkiksi sen osalta, milloin voidaan katsoa olevan perheen kannalta kohtuutonta edellyttää perheen tai henkilön itse hankkimia lisäselvityksiä. Esityksen mukaan lähtökohtaisesti asiakirjaselvityksen hankkimisen voidaan katsoa olevan perheelle kohtuullista, vaikka siitä aiheutuisi heille esimerkiksi joidenkin satojen eurojen kustannus tai niiden toimituksessa kestäisi useampi kuukausi. Esityksen mukaan kohtuuttomuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös esimerkiksi perheen esittämä selvitys siitä, mitä toimenpiteitä kyseisen maan viranomaiset ovat perheeltä edellyttäneet asiakirjojen hankkimiseksi ja mitä toimenpiteitä perhe on jo tehnyt asiakirjat hankkiakseen.

Kuten esityksessäkin tuodaan esiin, osa perheistä pyytää perhesuhteiden rekisteröintiä, mutta eivät kuitenkaan hanki tarvittavia asiakirjoja, koska pitävät sitä liian vaikeana tai kalliina, jolloin lapsi voi jäädä ilman merkintää vanhemmuudesta. Pakolaisneuvonta ry katsoo, että esitys jättää DVV:lle asiakirjojen hankinnan kohtuullisuuden osalta liikaa harkintavaltaa, mikä voi johtaa siihen, että lasten oikeudet toteutuvat epätasa-arvoisesti esimerkiksi perheiden taloudellisista resursseista riippuen.

Lopuksi

Kuten hallituksen esityksessä on tuotu esiin, lainmuutosten tavoitteena on muun muassa edistää lapsen oikeuksia tuntea vanhempansa ja lapsen etua sekä maahanmuuttaja- ja pakolaislasten ja -perheiden yhdenvertaisuutta. Esitys myös vahvistaa maahanmuuttajanaisten oikeudellista asemaa.

Lapsen oikeuksien ja edun toteutumisen turvaamiseksi olisi tärkeää, että kynnys oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tekemiseen taikka vanhemmuuden vahvistamiseen DVV:ssa ei olisi liian korkea.

PAKOLAISNEUVONTA

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten jälkeenkin on mahdollista, että lapsen oikeuksien ja edun vastaisesti äitiys jää selvittämättä ja vanhemmuus jää vahvistamatta joissakin tilanteissa. Pakolaisneuvonta katsoo, että esitys ei riittävällä tavalla velvoita viranomaisia toimimaan niin, että jokaisella lapsella, jonka etu olisi, että vanhemmuutta selvitettäisiin, vanhemmuus tulisi selvitettyä.

Pakolaisneuvonta pitää myös tarpeettomana, että esityksessä DVV:lle jää paljon harkintavaltaa sen osalta, katsooko se, että asiakirjoja ei ole kohtuudella saatavissa ja vahvistaako se vanhemmuuden, vaikka vanhemmuus olisi oikeusgeneettisesti selvitetty. Pakolaisneuvonta ry katsoo, että kun vanhemmuus on oikeusgeneettisesti selvitetty eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö olisi lapsen äiti, olisi DVV:n vahvistettava vanhemmuus aina, jos se on lapsen edun mukaista. Tällä myös turvattaisiin parhaiten lapsen oikeuksien ja edun toteutumista.

Hanna Laari
Vastaava juristi
Pakolaisneuvonta ry